

Paweł Gługła

Z DZIEJÓW STOWARZYSZENIA PAŃ MIŁOSIERDZIA ŚW. WINCENTEGO A PAULO W TARNOWIE W LATACH 1872-1949

Artykuł omawia uwarunkowania powstania, rozwój i działalność Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia Św. Wincentego a' Paulo w Tarnowie na tle sytuacji społeczno-polityczno-gospodarczej XIX i XX w. Galicji na terenie diecezji tarnowskiej. Rok 1872 to okres powstania pierwszej placówki w Tarnowie, a zarazem w diecezji tarnowskiej, a 1949 – to rok, w którym 5 VIII Rada Ministrów PRL wydała dekret o zmianie niektórych przepisów o stowarzyszeniach.

1. Geneza powstania Stowarzyszeń wincentyńskich

Idea dobroczynności w XIX w. nie była czymś nowym, zarówno w świecie, jak i w Polsce. Już od XVII w. można mówić o tworzeniu się załączków tej idei jako bezinteresownej, systematycznej i zorganizowanej pomocy najuboższym. Pomoc ta przybrała wówczas formę zinstytucjonalizowaną w ramach działalności Kościoła katolickiego, obejmując całościowo sferę materialną i duchową potrzebującego człowieka. W Europie ojcem i twórcą nowoczesnej pomocy charytatywnej był ks. Wincenty a Paulo¹. W 1617 r. założył on w parafii w Chatillon-les-Dombes we Francji bractwo skupiające kobiety, które nazwał „Bractwem Miłosierdzia”. Ułożył on dla owego brac-

¹ E. Bougaud, *Św. Wincenty a' Paulo*, Kraków 1912, s. 60-61.

twą regulamin, w którym szczegółowo określił jego zasady organizacyjne i cele oraz metody działania. Głównym celem Bractwa Miłosierdzia było niesienie pomocy zarówno chorym jak i ubogim, w formie odwiedzin i pielęgnowania potrzebujących w ich środowiskach domowych. Należy zaznaczyć, że był to okres wielkiej nędzy zarówno materialnej, jak i duchowej ówczesnej ludności francuskiej. Regulamin Bractwa Miłosierdzia zatwierdził 8 XII 1817 r. wikariusz generalny archidiecezji lyonskiej ks. de la Faye². Drugie bractwo, tym razem dla mężczyzn, zorganizował ks. Wincenty a'Paulo w Folleville. Regulamin dla tegoż bractwa zatwierdzony został 23 X 1620 r. przez bpa Amiens. Ks. Wincenty rozdzielił pracę wśród wolontariuszy w ten sposób, że kobiety miały zajmować się chorymi, natomiast mężczyźni – ubogimi. Oba bractwa rozwijały się prężnie początkowo w dobrach Gondich, a następnie w całej Francji³.

Ks. Wincenty a'Paulo w 1625 r. założył Zgromadzenie Misji i od tego czasu notowano intensywne tworzenie bractw miłosierdzia w każdej parafii na zakończenie misji, które przeprowadzali księża misjonarze⁴. Niezwykle pomocna w prowadzeniu bractwa żeńskiego okazała się Ludwika de Marillac. Ponieważ kobiety należące do bractwa niewiast z wyższych sfer, zwłaszcza Paryża i większych miast Francji zaniedbywały osobiste odwiedzania chorych i wykonywania przy nich czynności pielęgnacyjnych, wyręczały się dziewczętami, będącymi ich służącymi. Dlatego też ks. Wincenty a'Paulo z tych dziewcząt w 1633 r. utworzył Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia (szarytki). Współzałożycielką i pierwszą przełożoną generalną tegoż zgromadzenia została bliska współpracownica ks. Wincentego – Ludwika de Marillac⁵. W tym czasie we Francji istniały inne organizacje charytatywne. Jedną z nich było Stowarzyszenie dla odwiedzania chorych w szpitalu Hotel-Dieu w Paryżu. Rocznie hospitalizowano w nim ok. 25 tysięcy chorych. Ponieważ Stowarzyszenie to nie przejawiało większej aktywności, zostało ono na prośbę jej prezydentki Goussault i przy aprobach abpa Paryża połączone z Bractwem Miłosierdzia.

W 1634 r. powstała z obydwu stowarzyszeń organizacja charytatywna o nazwie: „Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia”. Należy zaznaczyć, że w Sto-

² Tamże, s. 63.

³ M. Zasławski, *Idea dzieł wincentyńskich*, Warszawa 1993, s. 47.

⁴ Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia Św. Wincentego a'Paulo (dalej: SPM), w: *Księga Pamiętkowa trzechsetlecia Zgromadzenia Księży Misjonarzy 1625-1925*, Kraków 1925, s. 246.

⁵ Ks. Z. Baunard, *Święta Ludwika de Marillac. Pani le Gras*, Kraków 1934, s. 68-73.

warzyszeniu Pań Miłosierdzia niezwykle prężnie działały znane osobistości Francji – np. księżna d’Aiguillon (siostrzenica kard. Richelieu), a także Maria Ludwika Gonzaga (późniejsza królowa Polski)⁶. Członkinie stowarzyszenia regularnie odwiedzały chorych, skazanych, opuszczonych, ubogich.

Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia zostało uznane przez Stolicę Apostolską pośrednio w 1632 r. w bulli Urbana VIII agregującej Zgromadzenie Księży Misjonarzy, jak również w 1668 r. w dokumencie zatwierdzającym Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia. Natomiast bezpośrednie formalne zatwierdzenie tegoż stowarzyszenia nastąpiło w 1695 r. przez papieża Innocentego XIII, który nadał mu specjalne przywileje i odpusty. Przywileje te potwierdził również później, w 1744 r. papież Benedykt XIV⁷.

XVII i XVIII w. przyniósł bezpośrednio Francji, a pośrednio Europie zagrożenia. Była to w 1789 r. rewolucja francuska oraz związane z nią prześladowania Kościoła, a także herezje, zwłaszcza jansenizm. Przyczyniło się to do zaniku działalności Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia⁸.

Dopiero w połowie XIX w. nastąpiła reaktywacja Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia. Powodem tego była ogromna nędza we Francji. Sam Napoleon I dekretem z 11 I 1811 r. nakazał powołanie opieki nad ubogimi. Wskutek tego siostry zakonne powróciły do szpitali, a także powoli zaczęła odżywać kościelna akcja charytatywna⁹. W 1833 r. 20-letni student Sorbony Fryderyk Ozanam wraz z przyjaciółmi z uczelni założył męskie bractwo charytatywne „Konferencję św. Wincentego a’Paulo”. Uważa się, że było ono inspiracją odrodzenia się Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia. Opiekę i nadzór na nim przejął generał Księży Misjonarzy J. Etienne, opracowując na nowo regulamin stowarzyszenia. Początkowo po reaktywacji, Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia liczyło 12 członkiń, a prezydentką została s. Rozalia Rendu¹⁰. W 1847 r. papież Pius IX nadał stowarzyszeniu szczególne odpusty, a w 1850 r. specjalne przywileje duchowe¹¹.

⁶ J. Gaworzewski, *Akcja charytatywna*, Łódź 1930, s. 19-20; Maria Ludwika Gonzaga jako królowa Polski, jeszcze za życia ks. Wincentego a’Paulo, sprowadziła do Polski Księży Misjonarzy w 1651 r.

⁷ J. Gaworzewski, *Akcja charytatywna*, s. 19.

⁸ J. Gaworzewski, *Początki Towarzystwa Św. Wincentego a’Paulo*, „Ruch charytatywny”, 12(1933), s. 108.

⁹ J.S. Pelczar, *Zarys dziejów miłosierdzia w Kościele Katolickim*, Kraków 1916, s. 137-138.

¹⁰ *Mały podręcznik Pań Miłosierdzia*, Kraków 1914, s. 137; por. J. Sosnowski, *Towarzystwo Pań Miłosierdzia*, „Miłosierdzie Chrześcijańskie”, R. 12 (1917), s. 59-60.

¹¹ SPM, s. 248-249.

Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia od tego czasu prężnie rozwijało się zarówno we Francji, jak i poza jej granicami. Z upływem lat liczba placówek stowarzyszenia w świecie gwałtownie wzrastała, co obrazuje tabela.

Tab. 1. Ilość placówek Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo w świecie za lata 1900-1920

Kraj	Liczba placówek stowarzyszenia
Meksyk	327
Włochy	249
Francja	197
Belgia	55
Anglia	17
Turcja	5
Portugalia	3
Egipt	3
Szwajcaria	2
Rumunia	1

Jak wynika z powyższej tabeli, największą ilość placówek Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia Św. Wincentego a Paulo posiadał Meksyk, po nim Włochy, Francja i inne kraje. Idea wincentyńska rozprzestrzeniała się w całym ówczesnym świecie. Obejmowała też kraje, w których Kościół rzymsko-katolicki był w zdecydowanej mniejszości, np. Turcję.

W 1917 r. liczba wszystkich placówek Stowarzyszenia w świecie wynosiła 1157 i wzrastała, aż do wybuchu II wojny światowej. Nie bez wpływu na dynamikę procesu powstawania nowych placówek było ogłoszenie w 1885 r. przez papieża Leona XIII, św. Wincentego a Paulo patronem wszystkich dzieł miłosierdzia, a także w 1934 r. kanonizacja Ludwika de Marillac. W 1935 r. Stowarzyszenie liczyło ponad 200 tys. członków¹².

2. Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia w Polsce

Idee wincentyńskie dotarły wraz z Księżmi Misjonarzami i Siostrami Miłosierdzia również do Polski.

Pierwsze w naszym kraju Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo zostało założone w Poznaniu 14 VI 1853 r. przez misjonarza

¹² SPM, s. 256.

ks. Mariana Kameckiego. Początkowo liczyło ono 15 członkiń, wkrótce stało się jednym z najbardziej prężnych na tym terenie. W 1855 r. podobne powstało z inicjatywy ks. Kameckiego i s. Walerii Kajsiewicz w Gnieźnie¹³. W Warszawie bractwo miłosierdzia powstało przy parafii Św. Krzyża w 1854 r., a w Krakowie Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia założyła w 1855 r. kasztelanowa Wężykowa. Dzięki zabiegom i staraniom s. Wizytatorki Sióstr Miłosierdzia M. Talbot agregowano je do macierzystej centrali w Paryżu w 1860 r. Opiekunem krakowskiego Stowarzyszenia był bp L. Łętowski, a dyrektorem ks. W. Ożarowski, natomiast pierwszą prezydentką została Zofia Wodzicka. 21 I 1866 r. statut stowarzyszenia zatwierdziło c.k. namiestnictwo, a 25 I 1866 r. kuria biskupia w Krakowie.

W Wilnie Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo zostało założone już w 1860 r. z inicjatywy późniejszego bpa mohylewskiego ks. Szymona Kozłowski. Jednakże prześladowania po upadku powstania styczniowego spowodowały, że dopiero w 1911 r. uzyskało ono zatwierdzenie władz zaborczych¹⁴.

Pomimo niewoli narodowej, Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo dość prężnie rozwijało się na terenach polskich.

Szczególna nędza panowała w Galicji, będącej pod zaborem austriackim. Istniała więc pilna potrzeba zaradzenia takiemu stanowi rzeczy. Jednakże zaborca nie wykazywał specjalnego zainteresowania w dążeniu do poprawy warunków ekonomicznych ludności galicyjskiej. Naród zdany był wyłącznie na siebie.

3. Sytuacja ludności polskiej w Galicji

Na przełomie XIX i XX w. tereny Galicji należały do najbardziej zaludnionych w Europie – 80 osób na km². Prawie 74% ludności stanowili mieszkańcy wsi, którzy żyli z rolnictwa. Posiadali oni małe gospodarstwa – mniej niż 2 ha ziemi¹⁵. Trudna sytuacja panowała też w miastach. Brak pracy – w przemyśle zatrudnione było 6,8% ludności – wyzysk, niskie zarobki, a także lichwa żydowska zmuszały ludność do emigracji za granicę w celach zarobkowych. Prawie pół miliona ludności w wieku produkcyjnym wyjechało za ocean, a po ok. 250 tys. emigrowało do prac sezonowych

¹³ K. Michalski, *Dom Miłosierdzia w Poznaniu*, „Miłosierdzie chrześcijańskie”, 1 (1905/06), s. 34-39.

¹⁴ Tamże, s. 37.

¹⁵ S. Szczepanowski, *Nędza Galicji*, Lwów 1888, s. 1-3.

w Niemczech, Anglii, Francji i innych krajów europejskich¹⁶. Ludność pozostająca w Galicji cierpiała głód i nędzę. Fatalne warunki higieniczne oraz choroby były przyczyną znacznej śmiertelności. Bieda materialna szła w parze z nędzą intelektualno-duchową. W 1880 r. aż 81% społeczeństwa było analfabetami, jednakże w 1900 r. odsetek ten obniżył się do 50%. Również dużym problemem było pijaństwo. Nastąpiło rozluźnienie obyczajów i moralności wśród społeczeństwa. Na te problemy reagował jedynie Kościół katolicki, obejmując swoim zasięgiem najbardziej potrzebujących pomocy: sieroty, wdowy, podzulków, alkoholików, więźniów, chorych, bezrobotnych.

Organizowano różnego typu bractwa, które najbardziej rozwinęły się we Lwowie i Krakowie, tworząc Związek Towarzystw Dobroczynnych¹⁷. Odgrywały one dużą rolę na polu pomocy charytatywnej osobom najbardziej potrzebującym, szczególnie w okresie niewoli narodowej oraz w czasach wojen i bezpośrednio po ich zakończeniu.

4. Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia w diecezji tarnowskiej

Idee pracy wincentyńskiej znane były ludności zamieszkałej na terenie diecezji tarnowskiej dużo wcześniej. W 1843 r. powstało w Tarnowie Towarzystwo Dam Dobroczynności, którego założycielką była księżna Izabella z Zamoyskich Sanguszkowa¹⁸. Przyjęło ono statut wincentyński. Na jego wniosek sprowadzono do Tarnowa Zgromadzenie Sióstr Felicjanek, które ściśle współpracowało ze stowarzyszeniem wincentyńskim. Pierwszą placówką Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia zorganizowano w Tarnowie w 1872 r. przy jedynej wówczas parafii katedralnej. Zostało ono 10 X 1872 r. agregowane do Rady Głównej w Paryżu¹⁹. Kolejne placówki Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia powstawały w diecezji tarnowskiej w XIX i XX w. przy poszczególnych parafiach.

¹⁶ M. Thulie, *Stan obecny Towarzystw Dobroczynnych w Galicji*, „Przegląd Powszechny” 20 (1903), t. 79, s. 206-213.

¹⁷ *Uwiedomienie o stanie Tarnowskiego Towarzystwa Dobroczynności pod opieką Dam za rok 1843-1844*, „Gazeta Lwowska” 1844 nr 42.

¹⁸ T. Markowski, *Tarnów i jego dzieje*, Tarnów 2001, s. 127.

¹⁹ Tamże, s. 124.

**Tab. 2. Wykaz placówek Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincen-
tego a Paulo w diecezji tarnowskiej według lat powstania i agre-
gacji do Rady Głównej²⁰**

Lp.	Nazwa miejscowości	Rok powstania placówki	Rok agregacji
1.	Tarnów-parafia katedralna	1872	1872
2.	Mielec	1893	1928
3.	Nowy Sącz	1895	1896
4.	Pilzno	1897	1897
5.	Stary Sącz	1912	1927
6.	Dąbrowa Tarnowska	1912	1931
7.	Krynica Zdrój	1926	1927
8.	Bochnia	1926	1927
9.	Sędziszów Małopolski	1929	1930
10.	Ropczyce	1930	1930
11.	Grybów	1931	1933
12.	Tarnów – parafia pw. św. Rodziny (Księża Misjonarze)	1934	1934
13.	Nowa Jastrząbka	1936	1937
14.	Wojnicz	1936	1937
15.	Baranów Sandomierski	1937	1937
16.	Cmolas	1937	1937
17.	Gorlice	1937	1938
18.	Jasienna	1937	1937
19.	Jodłowa	1937	1937
20.	Padew	1937	1937
21.	Porąbka Uszewska	1937	1937
22.	Rytko	1937	1937
23.	Rzezawa	1937	1938
24.	Tarnów-parafia katedralna – Sekcja Młodych	1937	1937
25.	Tuchów	1937	1937
26.	Wielopole Skrzyńskie	1937	1937
27.	Wola Osiecka	1937	1937
28.	Ciężkowice	1938	1938
29.	Dębica	1938	1938
30.	Krzyż k/Tarnowa	1938	1938
31.	Szczawnica	1938	1938
32.	Szczucin	1938	1938
33.	Szerzyny	1938	1938
34.	Ujanowice	1938	1938

²⁰ Akta Towarzystwa św. Wincenego a Paulo: Wykaz placówek Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia w diecezji tarnowskiej, (brak numeracji), Archiwum Diecezjalne w Tarnowie (dalej: ADT).

Jak wynika z tabeli, w latach 1872-1938 powstało na terenie diecezji tarnowskiej 34 placówki Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo, w tym 1 Sekcja Młodych w ramach placówki przy parafii katedralnej w Tarnowie. 4 placówki powstały w XIX w., a 30 w XX w. Najwięcej placówek powstało w latach: 1937 i 1938 aż 20, tj. 60% wszystkich placówek z terenu diecezji.

Do 1939 r. placówki z diecezji tarnowskiej należały do czołówki najlepiej pracujących w metropolii krakowskiej. Spośród wszystkich placówek diecezji tarnowskiej najlepsze wyniki osiągnęły w latach 1937-1938: Tarnów – parafia katedralna i Tarnów – parafia Św. Rodziny Księża Misjonarzy oraz placówki w Grybowie i Mielcu²¹.

Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo działało w Polsce i diecezji tarnowskiej do 1949 r., kiedy to zostało wchłonięte przez Zrzeszenie Katolików Świeckich „Caritas”, w związku z wydanym 5 VIII 1949 r. przez Radę Państwa PRL. dekretem o zmianie niektórych przepisów o stowarzyszeniach. Praktycznie dekretem tym zlikwidowano samodzielną działalność stowarzyszeń kościelnych, przejmując ich mienie na rzecz organizacji państwowych.

5. Podstawy działalności Stowarzyszenia

Św. Wincenty a Paulo zakładając w 1617 r. pierwszą konfraternię miłosierdzia w Chatillon les Dombes ułożył dla niej regulamin, który następnie posłużył przy tworzeniu statutów i konstytucji Zgromadzenia Misji. W 1863 r. reaktywowane Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia otrzymało statut oparty na przepisach św. Wincentego. W Polsce stworzono osobne statuty. Każdy region miał inne. Wszystkie jednak wzorowano na pierwotnym regulaminie i statucie Założyciela. W 1929 r. w Krakowie utworzono Radę Centralną, która wespół z Radą Centralną we Lwowie wydała statuty dla placówek Stowarzyszenia położonych na terenach metropolii krakowskiej i lwowskiej. Przepisy te obok ustaw dla poszczególnych placówek zawierały statuty Rady Miejskowej i Centralnej. W 1949 r. na kilka miesięcy przed zaniechaniem działalności, członkowie Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia przy parafii Św. Rodziny Księża Misjonarzy w Tarnowie rozpoczęli dyskusję

²¹ Akta Towarzystwa św. Wincentego Paulo: *Sprawozdania placówek Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego a'Paulo w diecezji tarnowskiej za lata 1872-1938* (brak numeracji), ADT.

nad zmianą statutu²². Statut określał siedzibę, cele i zadania stowarzyszenia, jego organizację, hierarchię, członkostwo, podstawy gospodarcze, majątek, zarządzanie funduszami.

Zadaniami Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia było: uświęcanie jego członków, poznawanie, pogłębianie i realizowanie zasad miłosierdzia chrześcijańskiego, pełnienie uczynków miłosierdzia, tworzenie i wspieranie dzieł miłosierdzia. Dziełami tymi były: ochronki, internaty, domy ubogich, a także prowadzenie taniej i bezpłatnej kuchni dla ubogich²³. Nad całokształtem działalności Stowarzyszenia czuwał zarząd, w skład którego wchodził: dyrektor, walne zgromadzenie, rada i komisja rewizyjna. Główną władzą Stowarzyszenia był jego dyrektor, którym na ogół był miejscowy proboszcz lub delegowany przez niego kapłan. Miał on prawo przewodniczenia każdemu zebraniu, zawieszania uchwał niezgodnych ze statutem lub zasadami nauki katolickiej²⁴.

Rada Stowarzyszenia składała się z 6 czynnych członków, wybieranych na 3-letnią kadencję. Członkowie rady wybierali spośród siebie: prezydentkę, wiceprezydentkę, sekretarkę i jej zastępczynię, skarbniczkę i jej zastępczynię. Tak więc każda członkini rady miała przydzieloną określoną funkcję. Po upływie przepisanej statutem kadencji, osoby te mogły być ponownie wybierane do rady, z tym jednak zastrzeżeniem, że prezydentka nie powinna piastować swojego urzędu dłużej niż przez 12 lat²⁵. Rada Stowarzyszenia ponosiła odpowiedzialność prawną-moralną za majątek Stowarzyszenia, przyjmowała i skreślała członków, urządzała wspólne nabożeństwa i rekolekcje oraz była odpowiedzialna za regularne przesyłanie rocznych sprawozdań z działalności Stowarzyszenia do władz diecezjalnych oraz Rady Wyższej Stowarzyszenia²⁶. W miejscowościach, w których istniało kilka placówek Stowarzyszenia tworzone Rady Miejskowe. Rady Miejskowe posiadały identyczne uprawnienia, jak zarządy poszczególnych placówek Stowarzyszenia²⁷. W diecezji tarnowskiej takie 3 placówki istniały w Tarno-

²² *Księga protokołów Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo* (dalej: *Księga protokołów*), t. 3, prot. 18/49, (brak numeracji) Archiwum Księży Misjonarzy w Tarnowie (dalej: AKMT).

²³ *Statut Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo* (dalej: *Statut Stowarzyszenia*), art. 2.

²⁴ *Statut Stowarzyszenia*, art. 12, 13.

²⁵ Tamże, art. 14.

²⁶ Tamże, art. 15.

²⁷ Tamże, art. 19-21.

wie., jednakże nie było warunków do powstania Rady Miejskowej. Jedną z przyczyn było to, że każda placówka podkreślała swoją odrębność.

W Krakowie jako metropolii istniała Rada Centralna, zwana też Radą Wyższą, która podlegała Radzie Głównej zwanej Radą Generalną z siedzibą w Paryżu. Dyrektorem Rady Głównej był zawsze kapłan piastujący funkcję generała Zgromadzenia Misji św. Wincentego a Paulo. Oprócz niego w zarządzie zasiadała również przełożona generalna Sióstr Miłosierdzia. Rada ta każdorazowo agregowała do Stowarzyszenia nowo powstałe w świecie placówki oraz corocznie wydawała sprawozdanie: „Rapport General sur l'oeuvre des Dames de la Charite de S. Vincent de Paul”²⁷. Oprócz tego od 1930 r. Rada Główna organizowała ogólnoswiatowe zjazdy w formie kongresów. Pierwszy w XI 1930 r. odbył się w Paryżu, kolejny w V 1935 r. w Budapeszcie, a następny, w uznaniu dla działalności stowarzyszeń w Polsce miał odbyć się w 1940 r. w Poznaniu. Niestety, nie doszło do niego z powodu działań wojennych²⁸.

W skład Rady Centralnej w Krakowie weszli jako członkowie z diecezji tarnowskiej: ks. Kasper Mazur, Stefania Kopfowa (Tarnów), Jadwiga Bielewiczowa (Nowy Sącz), Zofia Szumanowiczowa (Bochnia). W 1934 r. Stefania Kopfowa została wybrana drugą wiceprezydentką, a po śmierci ks. Mazura jego miejsce zajął znany w Tarnowie ks. Jan Bochenek²⁹.

6. Rola, zadania i przywileje członków Stowarzyszenia

Członkiem Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo mogła zostać kobieta pełnoletnia, która ukończyła 18 rok życia. Na ogół wywodziły się one z inteligencji (nauczycielki), a także ziemiaństwa, były też żony rzemieślników i kupców. Jednakże więcej było członków honorowych, niż czynnych. Zmieniło się to w latach trzydziestych XX w., gdy zmianie uległa rekrutacja społeczna członków. Dość energicznie zaczęła działać też młodzież, stąd też przy parafii katedralnej w Tarnowie powstała Sekcja Młodych³⁰.

²⁷ SPM, s. 252.

²⁸ *II Międzynarodowy Kongres Pań Miłosierdzia*, „Ruch charytatywny”, 14 (1935), s. 233-235.

²⁹ *Sprawozdanie Stowarzyszenia za 1934 r.*, (brak numeracji) AKMT.

³⁰ Z. Zając, *Sprawozdanie Stowarzyszenia przy parafii Św. Rodziny w Tarnowie za 1937 r.*, s. 3-7, AKMT.

Zgodnie ze statutem, istniało członkostwo czynne, czyli zwyczajne, wspierające i honorowe. Członkowie z chwilą przyjęcia do Stowarzyszenia otrzymywali specjalne dyplomy, będące praktycznie również legitymacjami. Członkowie czynni na dyplomach wpisane mieli uwagi i informacje dotyczące odwiedzania ubogich i specjalne modlitwy do św. Wincentego a Paulo. Oprócz tego każdy z członków czynnych posiadał krzyżyk, z którym związane były przywileje odpustowe. Krzyżyk taki otrzymywano w dniu przyjęcia do Stowarzyszenia. Dyplomy członków wspierających zawierały spis obowiązków i przywilejów.

Głównym obowiązkiem członka czynnego było cotygodniowe odwiedzanie chorych i ubogich, czyli podopiecznych. Zanoszono im wówczas bony żywnościowe, które realizowali w wytypowanych sklepach. Nadto członek czynny miał obowiązek uczestniczenia w zebraniach Stowarzyszenia. Na ogół były one organizowane raz w miesiącu, natomiast w Tarnowie przy parafii katedralnej i św. Rodziny – regularnie co tydzień. Każde zebranie rozpoczynano i kończono modlitwą. W parafii św. Rodziny w Tarnowie modlitwy odmawiano klęcząc³¹.

Następnie jedna z członkiń czytała wybrany fragment Biblii, książki religijnej albo artykuły z prasy katolickiej. Raz w roku zamiast czytania tekstów duchowych, odczytywano statut Stowarzyszenia. Niektóre placówki, zamiast czytań, wprowadziły konferencje ascetyczne prowadzone przez miejscowego ks. dyrektora. Po tym, sekretarka odczytywała protokół z poprzedniego zebrania, a skarbniczka zaznajamiała obecnych z wydatkami i stanem kasy. Obecne członkinie przeprowadzały dyskusję i przedstawiały swoje wnioski. Często dyskusje były bardzo ożywione i twórcze. Na końcu zebrania omawiano sprawę bieżącą.

Raz w roku, każda placówka Stowarzyszenia odbywała, zgodnie ze statutem, walne zebranie członków. Brali w nim udział członkowie czynni, honorowi, a także inne osoby obojga płci. Placówka Stowarzyszenia przy parafii św. Rodziny w Tarnowie zawsze wysyłała do tych osób specjalne zaproszenia z wyszczególnieniem porządku zebrania³².

Obowiązkiem osoby należącej do Stowarzyszenia było uczestnictwo czynne we Mszy św. z przystąpieniem do Komunii św. w dni stanowiące uroczystości Stowarzyszenia, tj.: 8 XII – Niepokalane Poczęcie NMP, 19 VII – św. Wincentego a Paulo i 2 niedziela po Wielkanocy – przeniesienie relikwii św. Wincentego a Paulo. Również obowiązek uczestnictwa we

³¹ *Księga protokołów*, t. 1, prot. 8/37, AKMT.

³² Z. Zajac, *Sprawozdanie Stowarzyszenia za 1934 r.*, AKMT.

Mszy św. spoczywał na kobietach należących do Stowarzyszenia w wypadku śmierci jednej z nich³³.

W związku z uznaniem zasług w dziełach miłosierdzia, papież Grzegorz XVI w breve z 10 I 1845 r. obdarzył stowarzyszenia wincentyńskie specjalnymi odpustami. Odpust zupełny uzyskiwali członkowie Stowarzyszenia:

- w dzień przyjęcia do Stowarzyszenia,
- za obecność na zebraniach miesięcznych i tygodniowych,
- za uczestnictwo w Mszy św. i zebraniu w święta Stowarzyszenia,
- w godzinę śmierci.

Oprócz odpustów zupełnych, mogli uzyskiwać odpusty cząstkowe za:

- odwiedzenie ubogich i chorych,
- uczynki miłosierdzia spełnione w duchu Stowarzyszenia,
- udział we Mszy św. odprawianej za duszę zmarłej pani miłosierdzia,
- uczestnictwo w pogrzebie ubogiego,
- składanie stałych ofiar,
- przesyłanie stałych składek dla Rady Głównej Stowarzyszenia w Paryżu³⁴.

7. Formy działalności stowarzyszenia

a) Życie duchowe rodziny wincentyńskiej

Członkowie stowarzyszeń wincentyńskich byli praktykującymi katolikami, dlatego też bardzo dużą rolę w ich życiu, działalności odgrywała modlitwa. Członkinie Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia przy parafii św. Rodziny w Tarnowie chętnie brały udział w specjalnie organizowanych dla nich godzinach adoracyjnych podczas czterdziestogodzinnego nabożeństwa³⁵. Zwyczaj ten praktykowany jest do dzisiaj przez Wincentyński Zespół Charytatywny przy parafialnym „Caritas”. Gdyby któraś z członkiń nie była w stanie brać udziału w tymże nabożeństwie, polecano, przed odwiedzinami chorych odmówić modlitwę³⁶.

Inną formą pogłębiania życia duchowego członkiń Stowarzyszenia były odprawiane corocznie rekolekcje. W parafii katedralnej rekolekcje takie trwały

³³ *Mały podręcznik Pań Miłosierdzia*, Kraków 1914, s. 70-74.

³⁴ Tamże, s. 85-87.

³⁵ *Księga protokółów*, t. 3, prot. 5/49, AKMT.

³⁶ SPM, s. 253.

zawsze 3 dni, a prowadzili je znani misjonarze. Odprawiano też corocznie uroczystą nowennę przed uroczystością ku czci św. Wincentego a Paulo³⁷.

Sz szczególnie uroczyste uczczono w 1934 r. kanonizację pierwszej pani miłosierdzia Ludwiki de Marillac. Centralna uroczystość diecezjalna odbyła się 23 IX 1934 r. w kościele Księża Misjonarzy w Tarnowie pw. św. Rodziny³⁸.

Członkinie Stowarzyszenia zrzeszone w palcówce przy parafii św. Rodziny w Tarnowie zobowiązane były do codziennego odmawiania w intencji swojej organizacji: Ojciec nasz, Zdrowaś Maryjo, Chwała Ojcu i wezwania: Św. Wincenty a Paulo – módl się za nami³⁹.

W ciągu roku podczas zebrań w danej placówce przeprowadzane były konferencje ascetyczne lub czytania pism św. Wincentego i innych świętych. W parafii katedralnej w Tarnowie nauki i czytania prowadził zawsze ks. dyrektor³⁹.

b) Odwiedziny i pomoc ubogim i chorym

Jednym z głównych zadań i obowiązków członków czynnych Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia było osobiste odwiedzanie ubogich i chorych w ich mieszkaniach. Bardzo często podopiecznymi były całe rodziny. O objęciu danej osoby, czy rodziny stałą opieką decydowano kolegiąlnie na zebraniach Stowarzyszenia. Zawsze jedna z członkiń referowała pozostałym sytuację i wnioskowała o wsparcie. Decyzje zapadały większością głosów. Podstawą zawsze była uprzednio odbyta wizyta środowiskowa oraz dokładnie wypełniony kwestionariusz, który zawierał podstawowe dane personalne odwiedzanych osób oraz opisywał warunki materialne i sferę religijno-moralną⁴⁰. Kwestionariusze te były standaryzowane i stosowane w całym Stowarzyszeniu.

Podstawową formą pomocy materialnej były bony żywnościowe, które podopieczni realizowali w wytypowanych sklepach. Bony te były o różnych

³⁷ *Sprawozdanie Konferencji Pań pod wezwaniem św. Wincentego a Paulo w Tarnowie z czynności w r. 1912*, Tarnów 1913, s. 1-2; *Sprawozdanie Rady Centralnej we Lwowie*, „W Służbie Miłości Bliźniego”, 6 (1936), s. 116-119.

³⁸ *Sprawozdanie Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo za okres od 21 III 1934 do 20 IX 1936 r.*, „Nasza Sprawa”, 4 (1936), s. 532.

³⁹ *Księga protokołów*, t. 3: prot. 20/48, AKMT.

³⁹ *Akta Towarzystwa Św. Wincentego Paulo: Sprawozdanie Stowarzyszenia pań Św. Wincentego a'Paulo za 1924 r.*, (brak numeracji), ADT.

⁴⁰ *Akta Towarzystwa Św. Wincentego a'Paulo, Kwestionariusz dot. ubogich rodzin będących na opiece Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia Św. Wincentego a'Paulo*, (brak numeracji), ADT.

nominałach, w zależności od sytuacji materialnej osób objętych opieką oraz od możliwości finansowych Stowarzyszenia. Końcem każdego miesiąca skarbniczka Stowarzyszenia rozliczała się z właścicielami sklepów za pobrany uprzednio przez ubogich towar⁴¹. Jak wynika z zachowanych dokumentów, wydatki na żywność stanowiły większość rozchodów każdej placówki Stowarzyszenia. Niektóre placówki Stowarzyszenia np. przy parafii katedralnej w Tarnowie opłacały najuboższym czynsz za lokal mieszkalny⁴².

Nadto wiele placówek Stowarzyszenia dbało o stan zdrowotny swoich podopiecznych. Należy zaznaczyć, że w analizowanym okresie szerzyła się na dużą skalę gruźlica i alkoholizm⁴³. Osoby nieubezpieczone wymagające hospitalizacji, umieszczano w szpitalach na koszt Stowarzyszenia. Niebagatelny odsetek wydatków Stowarzyszenia stanowiły opłaty za leczenie podopiecznych. Do tych wydatków należały wizyty lekarskie, czy zakupy leków⁴⁴. Rzadziej wspierano potrzebujących gotówką, zwłaszcza ubogą inteligencję, wstydzącą się żebrać. Spłacano natomiast – w miarę możliwości – długi podopiecznych, a także udzielano ubogim bezprocentowych pożyczek⁴⁵. Podopieczni obdarowywani byli też odzieżą. Pochodziła ona ze zbiorów i przechowywano ją w magazynach zwanych szatniami.

Oprócz spraw natury materialnej, Stowarzyszenie dbało o sferę duchowo-moralną swoich podopiecznych. Niektóre placówki prowadziły biblioteki, (np. przy parafii katedralnej, parafii św. Rodziny w Tarnowie), a także zaopatrywały podopiecznych w prasę katolicką⁴⁶.

Wszystkie placówki Stowarzyszenia w całej diecezji tarnowskiej dbały o należyte życie sakramentalne swoich podopiecznych. Zmarłym podopiecznym urządzano pogrzeby. Stowarzyszenie przy parafii św. Rodziny w Tarnowie zamawiało zawsze Mszę św. za zmarłego podopiecznego⁴⁷.

⁴¹ Kwity bieżące za lata 1933, 1934, (brak numeracji), tamże.

⁴² Tamże.

⁴³ *Sprawozdanie Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia Św. Wincentego Paulo w Tarnowie za 1936 r.*, tamże.

⁴⁴ *Sprawozdanie kasowe Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia do dnia 31 III 1935 r. w Tarnowie przy parafii XX Misjonarzy*, „Nasza Sprawa”, 3 (1935), s. 346.

⁴⁵ *Sprawozdanie Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia Św. Wincentego a Paulo w Tarnowie za 1933 r. i 1937 r.*, ADT.

⁴⁶ *Księga protokołów*, t. 1: prot. z 17 X 1934 r., AKMT.

⁴⁷ Z. Zając, *Sprawozdanie*, s. 12.

c) Inne formy pomocy

Przy parafii św. Rodziny w Tarnowie organizacja wincentyńska zapewniała ubogim opiekę prawną, którą bezinteresownie świadczył radca prawny J. Zaremba⁴⁸.

Każda z placówek Stowarzyszenia organizowała dla swoich podopiecznych wiele uroczystości, spotkań: z racji wigilii – wieczerzę wigilijną na dzień lub dwa wcześniej, „gwiazdkę”, na Wielkanoc – święcone. Ubodzy otrzymywali nadto paczki żywnościowe. Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia przy parafii św. Rodziny obdarowywało aż ponad 1000 osób, a w Wielką Sobotę 1944 r. urządzono „święcone” dla uchodźców z Wielkopolski⁴⁹.

Oddziały Stowarzyszenia urządzały corocznie „Dzień Chorych”. Najczęściej obchodzony był on z racji Tygodnia Miłosierdzia lub 19 VII w uroczystość św. Wincentego a Paulo. Wraz z chorymi, członkinie Stowarzyszenia brały udział we Mszy św., przystępując do Komunii św. Po skończonym nabożeństwie odbywało się śniadanie, podczas którego panie ze Stowarzyszenia usługiwały chorym i ubogim. Osoby w podeszłym wieku, schorowane dowożone były do świątyni gratisowo przez panów taksówkarzy, którzy ochoczo odpowiadali corocznie na uprzedni apel proboszcza. Z racji Tygodnia Miłosierdzia oraz w Wielkim Poście w kościele pojawiał się tzw. kosz miłosierdzia, do którego zamożniejsi parafianie chętnie składali dary rzeczowe, głównie niepsującą się żywność oraz odzież. Prekursorem tych dzieł miłosierdzia w Tarnowie był ks. Stanisław Kałęzny proboszcz parafii św. Rodziny⁵⁰.

W latach wielkiego bezrobocia w 20-leciu międzywojennym, członkinie Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia aktywnie włączały się w organizowaną przez władze Tarnowa w parafii św. Rodziny w Tarnowie tzw. „Pomoc zimową” dla bezrobotnych⁵¹.

Szczególnie ważną pomocą dla wielu ubogich i bezrobotnych były tzw. tanie kuchnie. Otrzymywali oni w nich bezpłatnie lub za symboliczną opłatą gorące posiłki. Kuchnie takie, wspierane przez magistrat Tarnowa i starostwo, funkcjonowały przy parafiach: katedralnej i św. Rodziny. Należy zaznaczyć, że przed II wojną światową w parafii Księży Misjonarzy oprócz obiadów, wydawano też kolacje dla ubogich mężczyzn powracających z pracy⁵².

⁴⁸ Tamże, s. 10.

⁴⁹ *Księga protokołów*, t. 2: prot. 5/44, AKMT.

⁵⁰ Z. Zając, *Sprawozdanie*, s. 7-9.

⁵¹ *Księga protokołów*, t. 1: prot. z 3 XII 1936 r., AKMT.

⁵² Z. Zając, *Sprawozdanie*, s. 8-12.

W parafii św. Rodziny w Tarnowie przyjął się zwyczaj, że panie ze Stowarzyszenia własnoręcznie szyły ubranka dla ubogich dzieci pierwszokomunijnych, a po uroczystości wszystkie dzieci zapraszane były na uroczyste śniadanie na dziedzińcu kościelnym. Nadto, Stowarzyszenie przy tej parafii organizowało co roku kolonie i półkolonie dla ubogich dzieci⁵³. Ubogim dzieciom i młodzieży w miarę posiadanych funduszy kupowano potrzebne podręczniki i przybory szkolne, opłacano bursy i internaty⁵⁴.

Tab. 3. Zestawienie z działalności Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo przy parafii katedralnej pw. Narodzenia NMP w Tarnowie⁵⁵.

Rok działalności	Liczba				Dochód	Rozchód (wydatki)
	członków czynnych	członków wspierających	wspieranych rodzin	odwiedziny ubogich		
1892	28	54	63	–	1483,77 złr.	1507,23 złr.
1893	–	–	76	–	1618,23 złr.	1617,80 złr.
1894	–	–	53	–	1665,68 złr.	1519,03złr.
1897	49	58	59	–	2214,95 złr.	2194,78 złr.
1898	–	–	78	–	2538,67 złr.	2528,45 złr.
1899	48	62	65	–	2420,42 złr.	2420,14 złr.
1900	48	54	59	–	4436,36 k.	4398,80 k.
1901	40	66	50	–	3821,04 k.	3731,24 k.
1902	38	106	58	–	4085,59 k.	3840,14 k.
1904	39	–	–	–	3558,28 k.	3558,02 k.
1905	37	67	46	–	3087,68 k.	3086,58 k.
1907	40	72	46	–	3505,78 k.	3661,09 k.
1908	41	74	51	–	4520,92 k.	3752,00 k.
1912	–	–	82	–	3665,61 k.	3547,67 k.
1921	30	129	28	–	170049,97 m.	155043,00 m.
1922	30	122	32	–	1893780,00 m.	1074480,00 m.
1923	20	135	23	–	187099198 m.	83487198,00 m.
1924	–	–	23	–	4485,15 zł	2891,89 zł

⁵³ *Księga protokołów*, t. 2: prot. 9/44, prot. z 2 IX 1937 r., z 9 IX 1937 r., t. 3: prot. 14/48, (brak numeracji), AKMT.

⁵⁴ *Sprawozdanie Konferencji Pań św. Wincentego a Paulo w Tarnowie za rok 1906*, (brak numeracji), ADT.

⁵⁵ *Akta Towarzystwa św. Wincentego a Paulo, Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo w diecezji tarnowskiej za lata 1892-1949*, (brak numeracji). Pauzy oznaczają brak danych, ADT.

1925	30	121	25	–	6654,69 zł	6179,00 zł
1927	40	156	26	340	7504,35 zł	6447,53 zł
1928	30	160	35	731	8961,52 zł	7673,31 zł
1929	30	172	63	75	9433,43 zł	8736,46 zł
1930	30	195	52	785	8892,18 zł	7563,14 zł
1931	209	–	38	800	8234,55 zł	7681,44 zł
1932	30	201	30	50	7685,43 zł	6843,46 zł
1933	30	242	18	710	7860,25 zł	7153,62 zł
1934	30	213	39	615	6506,45 zł	5961,74 zł
1935	30	219	83	1363	5796,54 zł	5520,58 zł
1936	40	190	69	1216	5029,58 zł	4511,80 zł
1937	40	765	358	1651	17215,02 zł	16559,04 zł
1938	38	760	206	1766	20408,94 zł	19979,31 zł

Analizując tabelę można zauważyć, że największa ilość członków czynnych Stowarzyszenia była w 1931 r. – 109, natomiast liczba członków wspierających w 1937 r. osiągnęła aż 765 osób. Również ilość wspieranych rodzin wahała się w granicach od 54 w 1892 r. do 358 w 1937 r.. Od 1935 r. wzrastała ilość odwiedzin podopiecznych. Oczywistym było, że wraz z przychodami wzrastały i wydatki. Należy brać pod uwagę dewaluację oraz rosnące bezrobocie. Za lata 1892-1925 brak jest danych dotyczących ilości odwiedzin ubogich, co nie oznacza, że nie miały one miejsca.

Tab. 4. Zestawienie z działalności Sekcji Młodych Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo przy parafii katedralnej pw. Narodzenia NMP w Tarnowie⁵⁶.

Rok działalności	Liczba				Dochód	Rozchód (wydatki)
	członków czynnych	członków wspierających	wspieranych rodzin	odwiedzin ubogich		
1937	27	20	16	125	785,59 zł	329,37 zł
1938	25	1	14	413	1324,92 zł	1069,15 zł

W Stowarzyszeniu Pań Miłosierdzia św. Wincentego a'Paulo przy parafii katedralnej w Tarnowie powstała Sekcja Młodych, działająca przez 2 lata. Jak pokazuje tabela, prawie jednakowa liczba członkiń czynnych wspierała kilkanaście rodzin. Znacznie wzrastała ilość odwiedzin ubogich oraz dochód i wydatki.

⁵⁶ Tamże. Pauzy oznaczają brak danych.

Tab. 5. Zestawienie z działalności Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo przy parafii Ks. Misjonarzy pw. św. Rodziny w Tarnowie⁵⁷.

Rok działalności	Liczba				Dochód	Rozchód (wydatki)
	członków czynnych	członków wspierających	wspieranych rodzin	odwiedzin ubogich		
1934	36	103	86	2120	11429,53 zł	114,19,30 zł
1935	42	208	73	1960	12608,55 zł	12908,55 zł
1936	–	–	35	448	12729,82 zł	12704,02 zł
1937	35	–	55	1309	15983,06 zł	15875,71 zł
1938	40	136	24	560	26088,58 zł	25888,08 zł
1939	27	145	–	–	–	–
1945-1946	18	66	74	368	20690,00 zł	–
1947	21	63	–	–	–	–
1948	–	–	–	540	–	182270,00 zł
1949	–	–	–	282	138408,00 zł	134049,00 zł

Z tabeli wynika, że placówka Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo przy parafii Ks. Misjonarzy pw. św. Rodziny w Tarnowie działała od 1934-1949 r., w której było od 18-42 członków. Znacznie zróżnicowana była natomiast ilość członków wspierających, tj. od 24 do 86. Liczba odwiedzin wahała się od 282 w 1949 r. do 2100 w pierwszym roku działalności. Z roku na rok wzrastał dochód i wydatki Stowarzyszenia. Należy jednak w tym przypadku wziąć pod uwagę rosnącą inflację. Zauważyć można znaczący rozwój działalności stowarzyszenia od początku jego powstania, do wybuchu II wojny światowej.

8. Odrębne dzieła Stowarzyszenia

Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo zakresem, prężnością i formami swojej działalności dzisiaj zadziwia. Oprócz opieki nad ubogimi i chorymi, zajmowało się również innymi grupami społeczeństwa. Powoływano odrębne, samodzielne instytucje do niesienia stałej pomocy. Były to: opieka nad służącymi, dziećmi oraz prowadzenie tzw. domów ubogich.

⁵⁷ Tamże. Pauzy oznaczają brak danych.

a) Opieka nad służącymi

W XIX i XX w. młode, niewykształcone kobiety migrowały ze wsi do miast, aby znaleźć zatrudnienie w charakterze służącej. Dlatego też organizacje kościoła podejmowały się opieki nad takimi pracownicami. W Tarnowie Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia na swoim nadzwyczajnym posiedzeniu 28 XI 1894 r. powołało do istnienia Towarzystwo Sług Katolickich. Zredagowano statut, który 14 XII 1894 r. zaaprobowało Namiestnictwo we Lwowie. Głównym celem Towarzystwa była opieka nad służącymi, wpojenie im umiłowania i uczciwości pracy, skromności i pobożności⁵⁸. Było to pionierskie tego typu towarzystwo w Polsce. Jedną z form działalności tego towarzystwa było pośrednictwo pracy. Towarzystwo założyło szkółkę niedzielną, w której służące mogły nauczyć się czytać, pisać, rachować i podstawowych robót domowych. Szkółkę prowadziły siostry felicjanki.

W 1897 r. Wydział Towarzystwa Sług Katolickich zakupił budynek przy ul. Topolowej w Tarnowie, otwierając w nim schronisko dla służących. Wydział Towarzystwa stanowiły członkinie Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia, które wraz z ks. Janem Łukowskim sprowadziły do Tarnowa Zgromadzenie Sług Jezusa. Siostry zakonne tegoż zgromadzenia zajęły się profesjonalnie całościową opieką nad służącymi. Formalnie 2 II 1906 r. Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia zleciło im całkowitą pracę nad tarnowskimi służącymi, zaniechując dalszego nadzoru⁵⁹. W latach trzydziestych XX w. podobne schronisko na terenie diecezji tarnowskiej powstało w Krynicy.

b) Opieka nad dziećmi

Bardzo dużo troski i serca Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia Św. Wincentego a Paulo okazywało dzieciom, poprzez tworzenie ochronek, sierocińców, żłobków i przedszkoli.

Staraniem Stowarzyszenia, już w 1901 r. powstała w Tarnowie na Grabówce Ochronka im. św. Stanisława biskupa dla dzieci zamieszkałej w tej dzielnicy. Pracę w tej placówce powierzono sprowadzonym do Tarnowa siostrom felicjankom. Dzieciom wydawano obiady oraz podwieczorki. Opieką obejmowano 140-200 dzieci⁶⁰. Ponieważ duża część funduszy pokrywają-

⁵⁸ *Statut Towarzystwa Sług Katolickich w Tarnowie*, „Currenda” 45 (1895), s. 49.

⁵⁹ *Akta Towarzystwa Św. Wincentego a Paulo, Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo w diecezji tarnowskiej za lata 1892-1949*, (brak numeracji), ADT.

⁶⁰ Ks. J. Bochenek, *Piękna działalność*, „Wiadomości parafii katedralnej w Tarnowie-biuletyn”, 1 (1937) nr 7.

cych bieżącą działalność ochronki pochodziła od Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia, powołano przy nim Towarzystwo Groszowe. Nie posiadało ono statutu, ani zarządu. Członkowie Towarzystwa Groszowego zobowiązani byli jedynie do uiszczania składek miesięcznych w wysokości 40 gr⁶¹. Stąd też jego nazwa.

Kolejnymi dziełami powstałymi z inicjatywy Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia były ochronki przy parafii ks. Misjonarzy pw. św. Rodziny w Tarnowie, a to ochronka im. św. Józefa przy ul. Krakowskiej 39 prowadzona przez siostry ze Zgromadzenia św. Józefa i od 21 VII 1934 r. ochronka im. św. Ludwiki de Marillac na Hucie prowadzona przez siostry Miłosierdzia Św. Wincentego a Paulo (szarytki)⁶².

Nad działalnością i pracą obu ochronek czuwała utworzona w ramach Stowarzyszenia specjalna sekcja opieki nad dziećmi. Do ochronki przy ul. Krakowskiej uczęszczało 100 dzieci, dożywianych bezpłatnie dwukrotnie w ciągu dnia, a w ochronce na Hucie, która była najbardziej zaniedbaną i ubogą częścią Tarnowa, znalazło opiekę 240 dzieci. W okresie wakacyjnym w obu ochronkach prowadzono półkolonie dla ubogich dzieci⁶³.

Opiekę nad dziećmi sprawowały również inne placówki Stowarzyszenia na terenie diecezji tarnowskiej. Jedną z nich była placówka w Mielcu. Najprężniej jednak działały placówki tarnowskie.

c) Domy ubogich

Kolejną inicjatywą Stowarzyszenia pań Miłosierdzia św. Wincentego a'Paulo było tworzenie schronisk, domów dla najbiedniejszych, zwanych „Domami Ubogich” lub „Domami Miłosierdzia”. Miały one zazwyczaj charakter stacjonarny. Nie było to nowe przedsięwzięcie w Polsce, gdyż pierwszy dom powstał już w 1853 r. w Poznaniu, a kolejny w 1910 r. we Lwowie⁶⁴.

W Tarnowie pierwsza tego typu placówka powstała w 20-leciu międzywojennym na Hucie. Prowadzono w niej ochronkę dla dzieci, szwalnię, w której ubogie dziewczęta przyuczano do krawiectwa⁶⁵. Dzięki wspólnej

⁶¹ Ks. J. Rzymelka, *Towarzystwo Pań Miłosierdzia w Galicji. Sprawozdanie ogólne za rok 1906*, „Miłosierdzie chrześcijańskie”, 3 (1907/1908), s. 57.

⁶² Z. Zając, *Sprawozdanie*, s. 4.

⁶³ *Księga protokołów*, t. 1: prot. z 13 VII 1934 r. (brak numeracji), AKMT.

⁶⁴ SPM, s. 281-282.

⁶⁵ *Kronika Domu Ubogich im. Św. Ludwiki de Marillac w Tarnowie*, Archiwum Sióstr Miłosierdzia w Tarnowie (dalej: ASMT), s. 3.

inicjatywie proboszcza Bronisława Szymańskiego CM i Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia przy parafii pw. św. Rodziny 1 XII 1934 r. rozpoczęto w Tarnowie budowę nowego Domu Ubogich na Hucie przy ul. Grunwaldzkiej. Dużą pomocą finansową wsparł to dzieło ówczesny wicepremier Eugeniusz Kwiatkowski i Ministerstwo Opieki Społecznej⁶⁶. Stowarzyszenie zawiązało specjalny „Komitet budowy Domu Ubogich na Hucie”. W celu zebrania ofiar wyemitowano okolicznościowe znaczki-cegiełki oraz widokówki z makietą mającego powstać domu⁶⁷. 16 V 1937 r. bp tarnowski Franciszek Lisowski uroczystie poświęcił nowo wybudowany Dom Ubogich, w którego pomieszczeniach urządzono: sierociniec, ochronkę, tanią kuchnię, ambulatoria, szwalnię. Dzieło to znalazło wielkie uznanie u ówczesnej władzy państwowej, a działalność tarnowskiego Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia była stawiana w Polsce za wzór⁶⁸.

Szczególnie aktywnie działała tania kuchnia, która wydawała ponad 100 obiadów dziennie dla najuboższych mieszkańców na Hucie. Prowadziły ją Siostry Miłosierdzia, a pomagały członkinie Stowarzyszenia. W latach 1937-1939 kuchnia ta wydała aż 136 tys. obiadów. Wydawano również bezpłatnie kolacje dla powracających z pracy mężczyzn⁶⁹.

Drugim prężnym działem Domu ubogich było ambulatorium lekarskie, w którym znajdowali bezpłatną pomoc lekarsko-pielęgniarską ubodzy chorzy. Wydawano również leki⁷⁰.

Kolejnym sektorem działalności Domu była szwalnia, w której szyto kołdry, sprzedawane w sklepie przy ul. Krakowskiej 39 w tzw. „Naszym sklepie”. Już w 1937 r. dla dziewcząt pracujących w szwalni założono szkołę, która za zgodą Kuratorium w Krakowie nadawała uprawnienia czeladnicze. W szkole tej prowadzono kilka działów o różnych specjalnościach krawieckich. Organizowano również 3 miesięczne kursy⁷¹.

Wraz z wybuchem II wojny światowej przerwano opiekę Stowarzyszenia nad Domem Ubogich. Po wojnie Dom Ubogich przekształcono w Zakład dla dzieci upośledzonych umysłowo, który prowadził „Caritas”⁷². Obecnie jest to Dom Pomocy Społecznej dla dziewcząt upośledzonych

⁶⁶ *Kronika domu i parafii ks. Misjonarzy w Tarnowie*, AKMT, s. 51.

⁶⁷ *Księga protokołów*, t. 1: prot. z 8 X 1936 r. (brak numeracji), AKMT.

⁶⁸ Tamże, t. 2: prot. z 20 V 1937 r., (brak numeracji).

⁶⁹ AKMT, *Z. Zajęc, Sprawozdanie*, s. 8.

⁷⁰ Tamże, s. 10.

⁷¹ *Księga protokołów*, t. 1: prot. z 23 IX 1937 r. (brak numeracji), AKMT.

⁷² *Kronika Zakładu (1945-1963)*, ASMT, s. 1.

umysłowo, prowadzony przez Siostry Miłosierdzia, a opiekę duchową nad podopiecznymi i pracownikami sprawuje od samego początku delegowany kapłan ze Zgromadzenia Misji z parafii św. Rodziny.

9. II wojna światowa i czasy powojenne

Formalnie w czasie II wojny światowej Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo nie działało. Jednakże jego członkinie, z narażeniem własnego życia nosiły pomoc i otuchę rodzinom żołnierzy, który walczyli na froncie, a także w więzieniach, hitlerowskich obozach koncentracyjnych, uchodźcom i wysiedleńcom, nawet z odległych stron Polski.

Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia przy parafii św. Rodziny, dzięki proboszczowi Andrzejowi Mierzejewskiemu wznowiło działalność już 2 III 1944 r.⁷³ Wznowiła działalność również placówka przy parafii katedralnej. W innych miejscowościach diecezji tarnowskiej nie odzyskało ono jednak swojej pozycji i siły, jaką miało uprzednio. Ostatecznie przestało ono działać samodzielnie – jak o tym będzie mowa wyżej – po ukazaniu się 5 VIII 1949 r. dekretu Rady Ministrów o zmianie niektórych przepisów o stowarzyszeniach. Część jego zadań oraz majątek przejął świecki „Caritas”. Stowarzyszenie przy parafii św. Rodziny w Tarnowie zostało rozwiązane poprzez głosowanie na nadzwyczajnym zebraniu 31 X 1949 r.⁷⁴

Mimo restrykcji, członkowie Stowarzyszenia nadal prowadzili swoją działalność. Przy parafiach organizowano szeroko zakrojoną pomoc na rzecz ubogich w sposób nieoficjalny, nie mając osobowości prawnej. Dopiero ustawa sejmowa z 17 V 1989 r. regulująca stosunki państwo-Kościół przywróciła Kościołowi pełną swobodę działania, także w zakresie charytatywnym, co pozwoliło na reaktywowanie różnych stowarzyszeń i innych dzieł.

Na wniosek ks. Stanisława Wypycha – wizytatora Polskiej Prowincji Zgromadzenia Misji, prymas Polski kard. Józef Glemp z upoważnienia 240 Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski obradującej w Warszawie w dniach 30 IV – 2 V 1990 r. erygował Stowarzyszenie Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo, którego zadaniem jest wspieranie działalności charytatywnej Kościoła.

Opracowano statut, dokonano wyboru władz i w Sądzie Wojewódzkim w Warszawie 4 XII 1990 r. zarejestrowano Stowarzyszenie Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo uzyskując osobowość prawną, zgodnie z ustawą *Prawo*

⁷³ *Księga protokołów*, t. 2: prot. 1/44 (brak numeracji), AKMT.

⁷⁴ *Księga protokołów*, t. 3: prot. z 31 X 1949 r. (brak numeracji) AKMT.

o *Stowarzyszeniach*. Natomiast 29 XI 2004 r. Stowarzyszenie uzyskało status organizacji pożytku publicznego.

Moderatorem krajowym stowarzyszenia został ks. Józef Jachimczak CM.

10. Współczesne dzieła charytatywne przy parafii pw. Św. Rodziny w Tarnowie

Na terenie parafii pw. Św. Rodziny w Tarnowie od lat prowadzony jest przez Siostry Miłosierdzia na Hucie Dom Pomocy Społecznej dla dziewcząt upośledzonych umysłowo, a w ramach wincentyńskiego zespołu charytatywnego, działa kuchnia dla ubogich, świadczona jest bezpłatna pomoc lekarsko-pielęgniarska, bezpłatnych porad udziela prawnik, dzieci z ubogich rodzin korzystają z wakacyjnych wycieczek, działa kasa wzajemnej pomocy, przed świętami oraz w Tygodniu Miłosierdzia w kościele wystawiany jest „Kosz Miłosierdzia”. W ramach zespołu charytatywnego opiekunki rejonowe odwiedzają ubogich i chorych w ich domach. Corocznie organizowane są również dla ubogich: wigilia oraz „święcone”.

Na placu przykościelnym panie z tego zespołu organizują sprzedaż palm, bukietów z kwiatów i ziół, baranków wielkanocnych, stroików bożonarodzeniowych, dewocjonalistów, prasy katolickiej i książek religijnych. Uzyskane fundusze w całości przeznaczone są na potrzeby ubogich.

Szczególną inicjatywą było powstanie Tarnowskiego Hospicjum Domowego przy parafii pw. św. Rodziny w Tarnowie. Dzięki zaangażowaniu w to dzieło ks. proboszcza-superiora Jerzego Berdychowskiego oraz s. Lidii Lupy obejmuje ono opieką osoby w terminalnych stadiach choroby nowotworowej z terenu całego Tarnowa. Na terenie parafii pw. Św. Rodziny w Tarnowie istnieje Dom Samotnej Matki, który prowadzą siostry Urszulanki od Jezusa Konającego.

Prowadzenie tych dzieł nie byłoby możliwe bez zaangażowania się osób świeckich, wolontariuszy oraz ofiarodawców, zwanych współcześnie sponsorami.

11. Podsumowanie

Działalność tarnowskich placówek Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincetego a Paulo nie rozwiązała zapewne wielu problemów społecznych i gospodarczych. Ukierunkowała się, zgodnie ze statutem na pomoc

ludziom ubogim, chorym i bezradnym. Pomoc ta obejmowała sferę materialną i duchową. Akcje charytatywne, okresowa i ciągła troska i pomoc podopiecznym Stowarzyszenia wpisały się w pamięć i historię parafii tarnowskich.

Charyzmat św. Wincentego a Paulo w Tarnowie i diecezji nadal jest kontynuowany, zwłaszcza w parafii pw. św. Rodziny prowadzonej od jej powstania przez Księża Misjonarzy.

SUMMARY

From the history of the Company of the Daughters of Charity of Saint Vincent de Paul in Tarnow 1872-1949

The oldest activity by St. Vincent de Paul was establishing the Company of the Daughters of Charity in Chatillon-les-dombes, France in 1617 which nowadays is known all over the world as the Society of Saint Vincent de Paul, whose main purpose was to serve the poor, the sick and orphans.

Continuous charity work started with bringing to Poland in 1651 the Congregation of Priests of the Mission by Polish Queen Marie Louise de Gonzaga. The first institution of the Company of the Daughters of Charity in Tarnow and Tarnow diocese was set in 1872 at the cathedral parish, next in 1934 at the parish of the Priests of the Mission, and in 1937 Section of the Young was established at the cathedral parish. The activities performed by Tarnow Society were highly rated by the General Assembly in Paris. Even the process of closing down church societies by the Polish People's Republic authorities in 1949 did not stop the work of charitable groups in Tarnow parishes, in particular, in the missionary Holy Family Parish.

Magdalena Motyl